

6. Шеремет А. Д., Негашев Е. В. Методика финансового анализа. – М.: ИНФРА-М., 1999. – 208 с.
7. Измайлова К. В. Финансовый анализ: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2000. – 152 с.

Шурпенкова Р. К.

Методика анализа финансового состояния субъектов хозяйствования

Описаны методические основы проведения анализа финансового состояния для субъектов хозяйствования. Поданы этапы проведения анализа финансового состояния предприятия за двумя подходами, определенными направлениями и аспектами. Предоставлено предложение относительно их совершенствования с целью разработки единой методики через установленные подходы к порядку проведения анализа формирования и использования финансовых ресурсов.

Ключевые слова: методика, анализ, финансовое состояние, оценка, субъекты ведения хозяйства, предприятие, финансовые ресурсы.

Shurpenkova R. K.

Method of analysis of the financial state of management subjects

Methodical bases of lead through of analysis of the financial state are described for the subjects of management. The stages of lead through of analysis of the financial state of enterprise are given after two approaches, certain directions and aspects. Suggestion is given in relation to their perfection with the purpose of development of single method through the set going near the order of lead through of analysis of forming and use of financial resources.

Key words: method, analysis, financial state, estimation, subjects of ménage, enterprise, financial resources.

Шурпенкова Руслана Казимирівна – доцент, кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ).

УДК 657

О. О. Лаврова

КАТЕГОРИАЛЬНИЙ АПАРАТ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Проаналізовано наявний понятійний апарат вітчизняних і міжнародних стандартів у галузі обліку у страхових компаніях, виявлено переваги і недоліки аналізованих об'єктів. На підставі проведеного аналізу сформовано

© О. О. Лаврова, 2013

пропозиції щодо вдосконалення системи дефініцій з урахуванням сучасних реалій та перспектив розвитку страхового ринку.

Ключові слова: *страхування, Міжнародні стандарти фінансової звітності, категоріальний апарат, бухгалтерський облік.*

Постановка проблеми. У сучасних економічних реаліях міжнародне законодавство в галузі бухгалтерського обліку постійно розвивається. Так, протягом 2011 року до ряду Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності (далі – МСБО і МСФЗ) внесено низку концептуальних змін, що набрали чинності з 1 січня 2012 року. Передусім, зміни стосуються обліку елементів фінансових інструментів і фінансових ризиків. Згідно з даними Українського агентства фінансового розвитку «Україна фінансова» основними чинниками, що зумовлювали зміни в МСФЗ упродовж останніх років, були: тиск із боку «Великої двадцятки» (політичних лідерів найбільших економік світу); триваючий проект щодо конвергенції МСФЗ і Системи загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку США (General Accepted Accounting Principles, GAAP; далі – ГААП); завдання підвищення якості старих стандартів; закриття «білих плям» в обліку шляхом розроблення нових стандартів бухгалтерського обліку, передусім галузевих.

Для забезпечення зближення стандартів МСФЗ і ГААП США Рада з МСФЗ вирішила фундаментально переглянути порядок обліку у страхуванні, спільних підприємств, лізингу, виручки, податку на прибуток і зобов'язань із пенсійних планів. Ретельну перевірку пройшли правила, що визначають, в яких випадках слід відображати складні фінансові інструменти як зобов'язання, а в яких – як капітал [1].

Відповідно, МСФЗ 4 «Страхові контракти» зазнав фундаментального перегляду. Змінено структуру стандарту, переглянуто підходи до розкриття та визначення суттєвості інформації страховиками. Ураховуючи, що всі страхові компанії України з 1 січня 2013 року складають фінансову звітність за міжнародними стандартами, їх аналіз і порівняння з вітчизняними набуває особливої актуальності.

Категорійний апарат будь-якої сфери є не лише основою теорії науки питання, а й ключовим елементом функціонування об'єкта, особливо в галузі бухгалтерського обліку. Адже неправильне розуміння певних дефініцій у галузі страхування спричинює помилкове відображення об'єктів в обліку, викривлення показників фінансової звітності, виникнення правових колізій тощо. Тож, **метою** дослідження є аналіз наявного понятійного апарату в галузі бухгалтерського обліку у страхуванні в Україні. На підставі такого опрацювання можливо виокремити сучасні об'єкти обліку страхових компаній, виявити категорії, які потребують імплементації у вітчизняне законодавство і такі, що варто використовувати саме в українській редакції.

Для досягнення цілей об'єктами аналізу і порівняння обрано основні нормативно-правові акти в галузі обліку у страхових компаніях України: МСФЗ 4 «Страхові контракти», Закон України «Про страхування» від 17.03.1996 р. № 85-96, із змінами та доповненнями, Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку, Положення (стандарт) бухгалтерського обліку.

Виклад основного матеріалу. Радою із МСФЗ, шляхом внесення змін до МСФЗ 4, створено комплексний стандарт, що змінює порядок обліку у страховика та інших компаній, які емітують договори, що містять елемент страхового ризику (тобто ризику відповідати за вимогами страхованої особи в разі настання страхового випадку). Стандарт є результатом спільного проєкту Ради з МСФЗ і Ради зі стандартів фінансового обліку (США) у сфері розробки єдиного уніфікованого стандарту зі страхування. Віднині договори на надання послуг за фіксовану винагороду, за якими обсяг послуг залежить від події, виникнення якої не визначено (наприклад, договір на обслуговування, за яким постачальник послуг зобов'язується ремонтувати певне обладнання при його пошкодженні), не входять до сфери застосування МСФЗ 4. У стандарті не розглядаються питання, пов'язані з порядком обліку, що здійснюється власниками поліса (відмінного від поліса перестраховування), які укладають договори страхування. Будь-який первинний збиток за договором негайно відображається через прибуток / збиток періоду. Таким чином, залишкова маржа усуває будь-який первинний прибуток за договором. Згодом він не переоцінюється, але систематично відновлюється протягом періоду страхового покриття.

В основі визначення прибутків і збитків за договором лежить модель виміру. Емітенти не визнають премії у складі виручки (за винятком випадків, коли застосовується короткостроковий спрощений підхід), а демонструють їх окремо як гарантовану маржу у звіті про прибутки і збитки як окрему статтю з такою ж назвою (що включає зміни в поправці на ризик і залишковій маржі) та як зміни в розрахунках і у фактичних даних. Додаткове розкриття інформації стосується інформації про премії та позови. Такі зміни призводять до збільшення мінливості показників звіту про прибутки і збитки та значні зміни у презентації звіту про прибутки і збитки [1].

Категоріальний апарат безпосередньо МСФЗ 4 значно скорочено в порівнянні з попередньою його редакцією шляхом виключення тих дефініцій, що наведені в інших МСФЗ та МСБО. Окрім того, понятійний апарат винесено в окремий додаток до стандарту, додаток А, як ключовий елемент розуміння сутності страхування. Зі стандарту виключено такі поняття, як невизначена майбутня подія і негрошова виплата (оскільки, як зазначено вище, цей об'єкт виключено зі сфери дії стандарту), перестраховальник (але введено визначення перестраховика), а також змінено проблематику стандарту. Ураховуючи, що протягом аналізованого періоду (2010–2013 рр.) вітчизняне законодавство

в галузі обліку у страхуванні також зазнало значних модифікацій, доцільно детально порівняти наявний понятійний апарат (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна таблиця термінології за вітчизняними джерелами та МСФЗ 4 «Страхові контракти»

Згідно із Законом України «Про страхування», НП(с)БО, П(с)БО	Згідно з МСФЗ 4 «Страхові контракти»
Страховики	
Страховиками визнаються фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств із додатковою відповідальністю згідно із Законом України «Про господарські товариства» з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом, а також одержали в установленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності	Сторона, яка зобов'язана за страховим контрактом надати компенсацію власникові страхового поліса, якщо відбудеться страховий випадок
Страховальники	
Страховальниками визнаються юридичні особи та дієздатні фізичні особи, які уклали зі страховиками договори страхування або є страховальниками відповідно до законодавства України	Сторона, яка має право на компенсацію згідно зі страховим контрактом, якщо відбувається страховий випадок
Страховий ризик	
Певна подія, на випадок якої проводиться страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання	Ризик, інший ніж фінансовий ризик, переданий власником страхового поліса емітентом
Страховий випадок	
Подія, передбачена договором страхування або законодавством, яка відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страховальникові, застрахованій або іншій третій особі	Невизначена майбутня подія, яка охоплена страховим контрактом і створює страховий ризик
Страхова виплата	
Прошова сума, яка виплачується страховиком відповідно до умов договору страхування при настанні страхового випадку	Чисті контрактні зобов'язання страховика згідно зі страховим контрактом
Цедент	
Перестраховальник	Власник страхового поліса згідно з договором про перестраховування
Договір страхування	
Страховий контракт	
Це письмова угода між страховальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страховальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування страховальником, на користь якої укладено договір страхування (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страховальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору	Контракт, згідно з яким одна сторона (страховик) приймає значний страховий ризик іншої сторони (власника страхового поліса), погодившись надати компенсацію власникові страхового поліса, якщо визначена непевна майбутня подія (страховий випадок) негативно вплине на власника страхового поліса

Примітка. Розроблено за [2–5].

МСФЗ 4 «Страхові контракти» не наводить визначення такого поняття, як «страхування», проте, на нашу думку, у документі, що регулює облік у страховика, така дефініція є необхідною. Вона визначає економічну суть процесу страхування і є необхідною для формування загального уявлення про зміст облікових процесів як у страховика, так і у страхувальника. Тому визначення, наведене в Законі України «Про страхування», при розробленні національних рекомендацій з обліку у страхових компаніях має спиратися не на цивільно-правові аспекти, а на процедуру передання грошових коштів страхувальником і виникнення доходів у страховика. Слід відмітити, що в цілому вимоги МСФЗ 4 «Страхові контракти» направлені на послідовне та повне визнання, передусім саме зобов'язань, особливо – перед страхувальниками і перестраховувальниками, на відміну від вітчизняного законодавства, яке спрямовує максимальну увагу на повне і своєчасне висвітлення доходів.

Визначення поняття «страховик», наведене в Законі України «Про страхування», повністю задовольняє призначення цього документа. Проте, з позиції бухгалтерського обліку, МСФЗ 4 «Страхові контракти» ґрунтовніше відображує суть цього терміна. Схожа ситуація спостерігається й у тлумаченні поняття «страхувальник». Але МСФЗ 4 «Страхові контракти» не дає саме такого вираження, а вводить термін «власник поліса». Слід відмітити, що при використанні цього визначення може втрачатися один з учасників процесу страхування, а саме особа (юридична чи фізична), яка укладає договір страхування, об'єктом якого є інтереси іншої особи, а згідно із Законом України «Про страхування» саме той, хто укладає договір, а не той, хто може отримати компенсацію, є учасником страхового процесу. Проте у статті 8 Закону України «Про страхування» уживаються терміни «застрахована особа» та «інша третя особа». Цю суперечність необхідно розв'язати чітким розділенням цих понять (наприклад, особа, що укладає договір страхування і сплачує страхові внески, визнається страхувальником, а особа, чий інтерес застрахований страховиком, – застрахованою особою або власником страхових інтересів). Хоча для формування системи синтетичного обліку це і не має принципового значення, аналітичний облік сум отриманих страхових премій у страховика має бути чітко виписаний нормативною базою для захисту інтересів страхувальника.

Визначення «страховий ризик» і «страхова подія» в обох аналізованих документах взаємопов'язані. Щодо управління і фінансового аналізу тлумачення, представлені в МСФЗ 4 «Страхові контракти», більш доречно розкривають економічну суть процесу. Проте Закон України «Про страхування», на нашу думку, більш повно визначає поняття страхового ризику і страхової події з погляду бухгалтерського обліку, оскільки чітко визначають об'єкт обліку і процес виникнення зобов'язань.

Особливу увагу слід звернути на ті категорії, що висвітлені у вітчизняних нормативно-правових актах і не відображені в міжнародних стандартах. Визначення «добровільне страхування», наведене в Законі України «Про страхування», абсолютно не відповідає його змісту, адже будь-який вид страхування, крім загальнообов'язкових видів державного страхування (у більшості випадків), які проводять спеціальні державні установи (фонди), здійснюється на підставі договору між страхувальником і страховиком. Тому, на нашу думку, з метою уникнення двозначності, необхідно наводити в нормативному акті визначення обов'язкового страхування, а добровільним визначати ті види страхування, що не охоплені поняттями обов'язкового і загальнообов'язкового державного страхування. Відповідно, поняття «обов'язкове страхування» може бути розтлумачено, наприклад, так: ті види страхування, які у зв'язку з високим рівнем ризику є обов'язковими для певного виду діяльності і перелік яких визначено цим Законом. Класифікацію обов'язкового страхування на загальнообов'язкове державне страхування та обов'язкове страхування згідно з переліком, наведеним у статті 7 Закону України «Про страхування», не наведено в Законі, можливо, у зв'язку з тим, що загальнообов'язкове державне страхування регулюється іншими спеціалізованими законами України і підзаконними актами. Проте, на нашу думку, таке доповнення було б доцільним для уникнення двозначностей при обліку страхових платежів за обов'язковим страхуванням у страхувальника.

МСФЗ 4 «Страхові контракти» не наводить визначення поняття «страхування життя», оскільки при веденні обліку згідно з його умовами відбувається розділення компонентів страхування і депозиту за цим видом страхування, а тому таке визначення не матиме важливого облікового навантаження. Проте було б доцільно при розробленні національних стандартів обліку у страхових компаніях таке визначення має бути наведено обов'язково, за умови його узгодження зі світовою тенденцією поширення використання страхування життя як методу накопичення (заощадження), тобто слід урахувати момент розділення компонентів депозиту і страхування в таких договорах згідно з пунктами 10–12 МСФЗ 4 «Страхові контракти» та необхідність додаткового ліцензування депозитної діяльності в Україні (тобто або передбачати депозитну діяльність у складі страхування життя при видачі ліцензії на цей вид страхування, або вводити додаткову ліцензію для такого страхування).

Окрім того, міжнародними стандартами не розкрито такі поняття, як «страхова сума», «страхове відшкодування», «страховий платіж» (внесок, премія), «страховий тариф», «франшиза», «перестраховання», «викупна сума», «страхові резерви», «фонд страхових гарантій». Але саме ці категорії є ключовими в поточному обліку страхової компанії. Терміни «аварійний сертифікат», «аварійні комісари», «правила страхування» не мають значного

облікового навантаження у своєму змісті. Вони можуть бути використані при розробленні національних облікових стандартів для роз'яснення процедури виникнення зобов'язань і процесу документування страхових операцій. Термін «викупна сума», наведений у Законі України «Про страхування», є обов'язковим для формування методики обліку у страхових компаніях. Його тлумачення, на нашу думку, задовольняє вимоги бухгалтерського обліку. Визначення «умови забезпечення платоспроможності», «гарантійний фонд страхування», «вільні резерви», «математичні резерви», «страхові резерви», «фонди страхових гарантій» є обов'язковими елементами системи бухгалтерського обліку у страховика, оскільки формування в них резервів є обов'язковим і як облікова процедура – громіздким і специфічним. Отже, чітке визначення цих понять і детальний опис процедури формування, використання та обліку резервів страховиків має стати обов'язковим елементом національних рекомендацій чи стандартів обліку у страхових компаніях. Поняття «умова дискреційної участі», «гарантовані виплати», «гарантований елемент» також мають бути внесені до рекомендацій з обліку у страховиків та описані відповідно до українського законодавства. Процедура обліку операцій, пов'язаних із дискреційною участю чи то у фінансових інструментах, чи то у страхових договорах, має бути чітко виписана і відповідати вимогам МСФЗ 4 «Страхові контракти», особливо враховуючи необхідність страховиків в інвестиціях.

Висновки. Отже, на підставі проведеного аналізу категорійного апарату сфери бухгалтерського обліку у страхуванні, можна стверджувати, що понятійний апарат вітчизняного законодавства є значно ширшим, ніж пропонується МСФЗ. Вітчизняні нормативно-правові акти конкретизують практично всі необхідні об'єкти обліку у страхових компаніях, але дещо не відповідають сучасним світовим ринковим умовам. Так, певні об'єкти, що давно й успішно відображаються в обліку у країнах Європи та США, в Україні навіть не конкретизовано. Тобто понятійний апарат потребує суттєвого осучаснення. Відмовлятися від наявних переваг українського законодавства і сліпо копіювати МСФЗ було б недоречно. На підставі цього стає можливим формування пропозицій щодо вдосконалення комплексу дефініцій системи обліково-аналітичного забезпечення страхової діяльності в Україні (табл. 2).

Таблиця 2

Удосконалення комплексу дефініцій системи обліково-аналітичного забезпечення страхової діяльності в Україні (пропозиції)

№ пор.	Категорія	Пропонована редакція
1.	Перестраховик	Сторона, яка має зобов'язання згідно з договором перестрашування надати компенсацію цедентові, якщо відбудеться виплата страхового відшкодування за застрахованим страховим випадком

№ пор.	Категорія	Пропонована редакція
2.	Договір пере-страхування	Страховий контракт (договір), наданий одним страховиком (перестраховиком) для компенсації іншому страховикові (цедентові) частини збитків за одним або кількома контрактами, укладеними цедентом у разі здійснення страхових виплат
3.	Активи пере-страхування	Чисті контрактні права цедента згідно з договором перестрахування
4.	Контракт прямого страхування (договір страхування)	Письмова угода між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання в разі настання страхового випадку виплатити страхову суму або відшкодувати завданий збиток у межах страхової суми застрахованій особі, а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені терміни та виконувати інші умови договору
5.	Компонент депозиту	Компонент контракту (договору) страхування, що передбачає депозитне накопичення коштів страхувальника (страхування на випадок дожиття) і має обліковуватися як окремий фінансовий інструмент на умовах розділення
6.	Розділення	Облік компонентів страхового контракту, так, ніби вони є окремими договорами страхування або фінансовими інструментами на умовах розділення
7.	Умова дискреційної участі	Контрактне право одержувати, на додаток до гарантованих виплат, додаткові виплати: 1) які, імовірно, становитимуть значну частину всіх контрактних виплат; 2) рішення про суму або визначення часу яких за страховим контрактом належить емітенту; 3) за умовами страхового контракту вони ґрунтуються на: - результатах операцій за визначеним пулом контрактів або за контрактом визначеного типу; - реалізованих або нереалізованих доходів від інвестицій за визначеним пулом активів, утримуваних емітентом; - прибутку чи збитку підприємства, фонду або іншого суб'єкта господарювання, які є емітентом щодо контракту
8.	Гарантовані виплати	Платежі чи інші виплати, на які конкретний власник страхового поліса або інвестор має безумовне право, на яке не поширюється контрактна умова дискреційної участі емітента
9.	Гарантований елемент	Зобов'язання сплатити гарантовані виплати, що входять до контракту, який містить умову дискреційної участі
10.	Застрахована особа	Фізична або юридична особа, інтереси якої є об'єктом договору страхування

Примітка. Розроблено за [2].

Отже, введення нових категорій і заміна наявних має проводитися з урахуванням українських реалій і перспектив світового ринку страхування. Використання пропонованих дефініцій дозволить уникнути двоякості в обліку та правових колізій у діяльності страховиків України.

Список використаних джерел

1. Полозов О. Б.: «Зміни, що відбулися та очікуються в МСФЗ» // Українське агентство фінансового розвитку «Україна фінансова» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/sdu/082.htm.
2. Міжнародний стандарт фінансової звітності 4 «Страхові контракти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_015.
3. Закон України «Про страхування» від 17.03.1996 р. № 85-96 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>.
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013р. № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку : затверджено наказами Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

Лаврова О. О.

Категориальный аппарат учетно-аналитического обеспечения страхования в Украине

Проанализированы существующий понятийный аппарат отечественных и международных стандартов в области учета в страховых компаниях, выявлены преимущества и недостатки рассматриваемых объектов. На основании проведенного анализа сформированы предложения по совершенствованию системы дефиниций с учетом современных реалий и перспектив развития страхового рынка.

Ключевые слова: *страхование, Международные стандарты финансовой отчетности, категориальный аппарат, бухгалтерский учет.*

Lavrova O. O.

Categories of accounting and analytical support insurance in Ukraine

This article analyzes the existing conceptual framework of national and international standards of accounting by insurance companies, revealed the advantages and disadvantages of the analyzed objects. Based on the analysis generated suggestions for improving the definitions according to the current situation and the future development of the insurance market.

Key words: *insurance, international financial reporting standards, categorical apparatus, accounting.*

Лаврова Олена Олексіївна – аспірант Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ).